

ՔՍԱՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կէս տարեկան 6 ռուբլի.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմյանիս խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция „Мшакъ“.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տէլէֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լիզումով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խաւքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տէլէֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲԱՅՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐԿԱՅ 1898 ԹԱԿԱՆԻ

ՄՇԱԿ

(26-րդ ՏԱՐԻ)

ԴՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԽՐԻ

ՓԵՏՐՎԱՐԻՑ ԴՐԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է ԱՄԵՆ ՕՐ ԲԱՅԻ ՏՕՆ ԵՒ ՏՕՆԵՐԻՆ ՅԱՋՈՐԻ

«ՄՇԱԿ» տարեկան գինը թէ Ռուսաստանում և թէ արտասահմանում 10 ռուբլի է, տաճն և մէկ և տաճն ամսականը՝ 9 ռ., ինչ և ութ ամսականը՝ 8 ռ., եօթ ամսականը՝ 7 ռ., վեց ամսականը՝ 6 ռ., հինգ ամսականը՝ 5 ռ., չորս ամսականը՝ 4 ռ., երեք ամսականը՝ 3 ռ., երկու ամսականը՝ 2 ռ., մի ամսականը՝ 1 ռուբլի:

«ՄՇԱԿ» գրվել կարելի է ԽՐԱԿԱՆԱԿԱՆ (Բաղարայան և Բարձրաբերդի փողոցների անկիւնը):
Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներէն «ՄՇԱԿ» գրվելու համար, և առհասարակ նամակներ և ծրարներ ուղարկելու, պէտք է դիմել հետեւեալ հասցեով. ТИФЛИСЪ, редакция „МШАКЪ“, իսկ արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal arménien „MSCHAK“.

Յայտարարութիւններ ընդունվում են թէ հայերէն, թէ ռուսերէն և թէ օտար լեզուներով:
Բառեր վճարվում է 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հաւատարմագրութեան համար.—ՆԵՐԿԱՅ ՏԵ-
ՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակներ Մօսկվայից. Նամակ
Նուրուզ. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լու-
րեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վերջին տեղե-
կութիւններ. Տիւրք լուրեր Վանից. Մի անգլիա-
ցու նամակը. Մակեդոնական տանջանքները.
Նամակ Թիւրքիայից. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՆԻ
ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԱՆԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՋՈՐԱՐՈՒԹԻՒՆ-
ՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Ձեռնածու Արեւը:

ՀԱՍԱՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՄԱՐ

Ձինւորական ոյժ ասելով չը պէտք է
հասկանալ միայն ցամաքային զօրքը.
Ծովային զինուորական ոյժը պակաս կա-
րելու չէ, քան ցամաքայինը: Մեր ժամա-
նակի ամենամեծ և ամենաուժեղ պետու-
թիւններէն մէկը, Անգլիան, չունի ցամա-
քային զօրք, այլ իր բոլոր ոյժը հիմնել է
ծովային զինուորական վրա: Անգլիայի
առաջնակարգ զինքը միջազգային զօրքնե-
րի մէջ պէտք է թերադէր միւս պետու-
թիւններին ևս ուժեղացնել իրանց ծովա-
յին զինուորականը, որպէս զի կարողա-
նան ոչ միայն պահպանել այն, ինչ արդէն
ունեն, այլ և ընդարձակել իրանց ոյժը
և ազդեցութիւնը: Եւրօպական պետու-
թիւնները այժմ ծախսում են ծովային

զինուորական վրա մեծ գումարներ, իսկ
Ռուսաստանը այս տարի յատկացրել է
նպատակի համար իննսուներեք ռուբլի:

Վ. Գորոխովսկի Վեներբլոգում կարգա-
ցած իր դասակարգութեան մէջ, որի նիւթն
էր ռուսաց նաւատորմը, մի շարք պատ-
մական փաստերով աշխատում է ապացու-
ցանել, թէ Ռուսաստանը պարտաւոր է
ծովային ոյժ ձեռք բերել և թէ առանց
այդ ոյժի նա կորցնում է իր մեծ միջազ-
գային ազդեցութիւնը և շատ քաղաքա-
կան և տնտեսական շահեր: Անգլիայի հետ
շփումը մեծացել է, իսկ նրա հետ հաւա-
սար կերպով մարտաւար համար կարելու
է, որ Ռուսաստանը կարողանայ անգլիա-
կան նաւատորմի դէմ հանդէս բերել դի-
մադրող ոյժ: Ռուսաստանը արդէն սահ-
մանակից է դարձել Անգլիային Աւստրա-
տանի կողմերում և շփումներ ունի թէ
Միջերկրական ծովում և Սուէզի ջրանց-
քում և թէ Մեծ Ովկիանոսում: Սև ծովի
կողմից դեռ ապահովութիւն չը կայ: Թիւր-
քիան այն վիճակի մէջն է, որ նա կարող
է առաջման պէս զանազան բարդութիւն-
ների պատճառ լինել: Գորոխովսկի առաջ
բերելով պատմագիր Նյուսերի խօսքերը թէ
«Թիւրքիան մի քաղաքական գործիչ է, որը
կարելի է գործ դնել Աւստրիայի դէմ և

Ռուսաստանի մեծացող ոյժի դէմ», ասում
է, որ յայդ հայեացքը Աւստրիայի վերա-
բերմամբ ուղիղ էր մինչև ներկայ դարի
սկիզբը. իսկ այժմ Անգլիայի հետ հաւա-
սարապէս Աւստրիան էլ գործ են դնում
այդ գործիքը միայն Ռուսաստանի դէմ:
Առիթները անպակաս են եղել և կը լի-
նեն, որովհետև Թիւրքիայում դժգոհներ
միշտ պատրաստ են: «Անբաւական են եղել
յոյներ և բուլղարներ, քիւրդեր և հայեր,
բուլղարներ և սերբեր, ալբանացիներ և
կրետացիներ: Հէնց որ մի դժբաղդ դէպք
էր տեղի ունենում, իսկոյն Անգլիայում և
Աւստրիայում հիմնվում էին բարեգոր-
ծական մասնաժողովներ հալածվածների
պաշտպանութեան համար, հազարաւոր
յօղաւաճներ էին գրվում լրագրիներում՝
սարսափ և դարհուրանք տարածելով ամբողջ
Եւրօպայի հասարակական կարծիքի վրա.
Իսկ իր ապէս պաշտպան էր դուրս գա-
լիս միայն Ռուսաստանը, տանելով ամեն
տեսակ զրկանքներ: Եւ որովհետև Ռուսաս-
տանը չէ կարող իրան ազատ համարել
զանազան տեսակ դէպքերից և արկածնե-
րից, նա պէտք է ուժեղ նաւատորմ ունե-
նայ իր հեղինակութիւնը պահպանելու
համար»:

Այդ բոլորը ուղիղ է. սակայն մի բան
մնում է անհրաժեշտ. մի պետութեան պատ-
րաստութիւնը ստիպում է նրա հարեան-
ներին էլ զինվել և այդպիսով մի քանի
ժամանակից յետոյ դարձեալ երևան է գա-
լիս անհաւասարակշռութիւն և դարձեալ
նորանոր ջանքեր են պահանջվում հարեանի
բռնած դիրքին հասնելու համար: Եւ այս-
պէս անվերջ: Ուրեքի հաւասարակշռու-
թիւն պահպանելու համար եւրօպայի բո-
լոր պետութիւնները ջանք ու միջոց չեն
լնայում, սպառելով իրանց ժողովրդների
տնտեսական միջոցները: Կա մի անուղղ
պահանջ է, դա մի անխուսափելի շարիք
է: Վեոտութիւնների մէջ մրցութիւնը այն-
քան սաստիկ է, որ անհրաժեշտ է հաւա-
սարակշռութիւն պահպանել նրանց ոյժե-
րի մէջ: Ուրիշ կերպ չէ կարող լինել, քա-
նի որ ուժեղը միշտ պատրաստ է ոտնա-
կոխ անել թոյլին: Գոյութեան կռիւը մի-
այն անհասանելի մէջ չէ. նա բոլորեղած
է և ազգերի մէջ:

ՆԵՐԿԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄՈՒԿՎԱՅԻՑ

ԿՈՒՄ

„Հրաշալի մանուկ“

Վերջին օրերս Մօսկվայի երաժշտական աշխար-
հում խօսք ու զրոյցի միակ նիւթն էր մի «հրա-
շալի մանուկ», ինչպէս որ նրան անուանում էին
երաժշտական շրջաններում, որը դարձանք և
հիացման խորին տպաւորութիւն թողեց ամենքի
վրա: Եւ, իրաւ, պէտք էր տեսնել այդ «հրաշալի
մանուկի» շնորհը, պէտք էր զգալ նրա ապշեցու-
ցիչ տաղանդի ոյժը, համոզվելու համար, թէ եր-
բեմն որպիսի անմեղների հրաշքներ է գործում
ընտելութեամբ: Ահա դարեանակ (հարապա) է
բարձրանում 11 տարեկան մի մանուկ աղջիկ՝
սպիտակ, կարճ շորով, թուխ դէմքով, ուսու աշ-
քերով ու խուլած մազերով: Նրա փոքրիկ երե-
սին խաղում է պարզ ու քաղցր ժպիտ: Մանկա-
կան անփութութեամբ նա մի քանի անգամ վը-
րուել է տալիս խուռն բաղմութեան, որ լցրել է
աղնւակների ժողովարանի դահլիճը, և ապա
վստահ ծօռնելով է վիթխարի դաշնամուրին,
որի հետ համեմատած ինքը, կարծես, մի թի-
թեռնիկ է փլել առաջ: Նա նստում է կլարակ,
բարձր աթոռի վրա, մանկական փոքրիկ մաս-
ներով մի քանի թոյլ ակօրդներ է առնում և
սպասում է, որ հետաքրքրութիւնից յուզված
բաղմութիւնը, որը էլեկտրական ցնդումով տեղից
վեր է թռել երեխային ոտից-գլուխ լաւ դիտելու
համար, հանդարտվում, նստել իր տեղը: Վերջապէս
բաղմութիւնը հանդարտվում է. տիւրում է մի
տեսակ անհամբեր, սպասողական լուրիւն:
«Հրաշալի մանուկ» սկսում է նուագել— և ինչ-
պէս նուագել... Ի՜նչ պանծելի ձայներ՝ մերթ
հօր ու փոթորկալից, մերթ մեղմ ու անուշա-
լուր, մերթ քաղցր-մեղմադճուտ, մերթ անհոյ,
բերկրալից, մերթ տիւր, աղեկտուր... Եւ այդ
բաղմաղան ձայների, այդ անբաւ առաւոյ հնչիւննե-
րի ծովը ծփում է տաք հատ փոքրիկ, նուրբ
քնքշւ զանազան մասնիկների տակ... Աղջիկը չես
ուղում հաւատալ, որ քո առաջ նստած է տա-
նուժէ կ տարեկան երեխայ. մի հասակ, կեան-
քի մի ժամանակաշրջան, երբ ուրիշ երեխաներ
դեռ տիկնիկ են խաղում կամ դաշնամուրի
կլաւիշները մատով վնդռնաբանելու խաղալիքներ
են համարում: Ախարդված ականջ են դնում և
քանի գնում, այնքան մեծանում, զօրանում է
«հրաշալի մանուկ» արած տպաւորութիւնը հան-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՁԵՌՆԱԾՈՒ ԱՐԵՎԸ

(Ամբոլեկ եկանքից)

I

Ո՛վ չէ յիշում ձեռնածու Արեւին, որը քսան—
երեսուն տարեկ առաջ մեծ հաշակ էր վայելում
ամբողջ Անգլիոյ վրայ: Հասարակ դասակարգը
դեռ մինչև այսօր էլ հազար տեսակ առաւելու-
նեի ու հերթիկների է պատմում նրա հրաշա-
գործութիւններէն: Ով նրան աչքով տեսել է՝
ինքն իրան երջանիկ է համարում և չը տեսնող-
ները նախանձն է շարժում:

Եւ իսկապէս շատ ընդունակ մարդ էր: Իբրեւ
ձեռնածու, վերին աստիճանի ծարպիկ էր, իբրեւ
գուարճախօս՝ անմասն և իբրեւ ամբոլեկ ուրա-
խացող և ծիծաղեցնող՝ հազուադէպ: Ոչ մի
հարստիք կամ հրաշքութիւն կատարեալ չէր
համարվում, եթէ Արեւը բացակայ էր լինում:
Ամենքը նրան սիրում էին, թէպէտ և վախում
էին նրանից, մանաւանդ կանայք ու պատանի-
ներ:

Ո՛վ կը համարձակվեր նրան վերաւորել, չէ որ
Արեւը ընդունակ էր իսկոյն «աղօթել» և ցան-
դաւան մարդուն որ և է անասուն (գլխաւորա-
պէս էշ) դարձնել:

Շատ շատերը պատմում էին և մինչև օրս էլ
կրկնում են, իբրեւ ականատեսներ, թէ այս ինչ
մարդուն, այս ու այս թվականին Արեւը էշ

դարձրեց: Ոչ մի մտաւաճառ կամ գինեւա-
ճառ փող չէր ընդունում նրա ձեռքից: Ստիպ-
ված պէտք է երգէր, սուրբերի անուններ յի-
շէր ու հաւատացնէր, որ փողը սատանայական
չէ, կախարդական չէ: Ուր որ կանգ առնէր, լի-
նէր փողով, հրապարակ թէ եկեղեցու դաւիթ,
նրան բազմապէս շրջապատում էր ամբողջ և աշ-
քեր լայն բացարձակ անհամբեր պատում թէ
Արեւը մի քանի կը գուարճացնէ, կը հիացնէ:
Իբրեւ ամբոլեկ, ցածր դասակարգի սիրելի՝ նա
իր հաւատարմ չունէր:

Նա հայ էր, բայց կովկասեան բաղմաթիւ
ազգերը հաւասար կերպով յափշտակված էին
նրանով: Նա այդ շատ լաւ գիտէր և իրան
բախտաւոր էր համարում: Կան մարդիկ, փոքրիկ
մարդիկ, որոնց մէջ մի տեսակ ակառ կայ ան-
պատճառ հաշակվելու, բայց թէ ինչ կերպով և
միջոցով—այդ մի և նոյն է: Արեւը այդպիսինե-
րից չէր: Նրա արհեստը ձեռնածութիւնն էր,
որին նուրբում էր հոգով ու սրտով: Նա ներ-
կարար էլ էր, բայց այս բանն էլ կապում էր
ձեռնածութեան ու ծարպիկութեան գաղափարի
հետ: Նա բարձրանում էր եկեղեցիների գմբէթ-
ների վրա, կարկուտ, ներկում էր, ծռած կամ
մեծապէս խաչը ուղղում էր և այլն: Հազիւ կը
գտնվի Անգլիոյ վրայում բարձր եկեղեցի, որի
գաղաթի վրայից Արեւը փչած չը լինի իր փողը:

Երբ Թիֆլիսում յանկարծ կը հնչէր ինչ որ մի
տարօրինակ եղանակ, իսկոյն բոլոր տներից
դուրս կը թափվէին մեծ ու փոքր և ձեռքն
ունեցած կիսատ գործերը երեսի վրա թողած՝
աչքերը կուղղէին այս ու այն եկեղեցիներին

կողմը, որոնցից մէկի գմբէթի ծայրին կը տես-
նէին Մաթիւսի գլխի վրա տնկված և ոտները օդի
մէջ պտտեցնելու: Կանայք անմիջապէս գուճաւո-
րում էին, աչքերը ծածկում, իսկ պառնակները
երեսներին խաչ էին հանում ու աղօթում: Ա-
մենքը, առանց բացատրութեան, դարձեալ էին
յայտնում նրա աներկիւղութեան վրա, իսկ ցածր
դասակարգը նրա մէջ տեսնում էր դերձակաւ
ոյժ, ի հարկէ, շնորհած եթէ ոչ Աստուծոյց,
պահէ սատանայից: «Առիւծասիրտ և քաջ Արեւը
—այսպէս էր սկսում մի երգ, որը մի ժամա-
նակ տարածված էր ամբոլեկ մէջ և որի հեղի-
նակը, ինչպէս ասում էին, պէտք է լինէր էջ-
միաձայնի արեղանների մէջ: Ամուսնաւոր է այդ
երգի հետեւալ կտորը. «Եթէ ամենայն բան
պատմեմ, սարսափ կը տանէ լսողաց: Արեւան
անշուշտ ապշել է, ականատես լինելով Արեւի
քաջագործութիւններին, որ կատարել է մայր
Աթոռի տաճարի գաղաթի վրա»:

II

Այնքան հանդարտ օրերից մէկն էր: Ամբողջ
շաբաթ շարունակ անձրեւեղաց յետոյ, արեւը,
մառախուղի ծաղերը պատառելով, երևան էր
հանել իր պայծառ դէմքը և կարծես իր յաղթա-
կան ոյժի լիակատար գործիքները ապացուցանե-
լու համար՝ մտադրվել էր ամեն տեղ ցամաքեց-
նելու:

Անգլիոյ վրայում փոքր քաղաքներից մէկը
գլխաւորացել էր: Կոտլինի վրայից թափա-
ցիկ գոլորշի էր բարձրանում: Բնակիչները մըր-
ջիւնների նման իրանց բռնիքից դուրս էին
թափվել ու շտապով այս ու այն կողմ էին քայ-

լում: Տնակների առաջ նկատվում էին լուացքի
գոյնգոյն շարքերը: Օդը մէջ տարածված էր
աշնան մրբերի հոտ:

Քաղաքի հրապարակի մի ծայրին, ուր գետի-
նը արդէն ցամաքել էր, հաւաքվել էր մեծ բաղ-
մութիւն: Ամեն կողմից շտապով դալիս էին
մարդիկ ու խոնվում ամբոլեկ մէջ: Պատանի-
ներն ու երեխաները շնապաշտաւ վազում էին,—
որը զլխաւոր, որը մի հատ կօշիկով, և բաղ-
մութիւնը ձգելով մէջ էին խցկվում: Ձուրնան
փչում էր մի ուրախ եղանակ և «գոյնի», խո-
րամակ ժպիտը երեսին, մի հատ աչքով մէկի
հետ հանուշներ էր անում ու «գոյնի» ուժգին
զարկում:

Բաղմութիւնը մի փոքր յետ քաշվեց: Մէջտեղ
բարձրացրին փայտէ մի երկար սանդուղք, որի
ծայրը դէմ տուին մի տան կտուրին: Սանդուղ-
քի վրա բարձրացաւ մի մարդ ու նստեց կտու-
րի վրա: Հազիւ ունէր կարմիր, կարճ փէշերով
բաճկոն, սպիտակ կոճակներով: Կա Արեւն էր:
Ոտներին կապեց ահալին երկարութեամբ փայտէ
ձողերը: Այնուհետև հազաւ սպիտակ գոյնի վար-
տիք, որի երկարութիւնը հիշող հաւասար էր
փայտէ ոտներին: Ամբոլեկ մէջ տիւրում էր խոր-
հրդաւոր լուռութիւն: Բոլորի աչքերը բարձրա-
ցած՝ անհամբեր սպասում էին խաղին: Արեւը,
մեծ զրուշտութեամբ իր գործը աւարտելուց յե-
տոյ՝ շարժվեց իր տեղից ու կանգնեց տարօրի-
նակ ոտներով վրա: Նրա դէմքին ժպիտ չը կար
Ամբոլեկ, կարծես վաղօրոք պայմանաւորված,
մի խաղաղցիլ գոռում գոռում բարձրացրեց: Նա,
անուշադիր թողնելով մարդկանց ուրախ աղա-

Երեկոյեան տէրտէրին հանդիպեցի, փնթփնթաց

32—50